

Marcin Sroka
(Uniwersytet Opolski)

Finanse Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu w latach 1950–1990

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza odgrywała w latach 1948–1989 dominującą rolę w polskim systemie politycznym. Wyjątkowość najważniejszej partii politycznej PRL wynikała m.in. z jej gospodarki finansowej. Gromadzenie i wydawanie pieniędzy przez PZPR było w PRL tematem tabu. Wiadomości na ten temat nie przedostawały się do opinii publicznej¹. Problematyka gospodarki finansowej PZPR była rzadko podejmowana w historiografii².

Cezura chronologiczna artykułu obejmuje lata 1950–1990, czyli cały okres funkcjonowania KW PZPR, od powstania województwa opolskiego po samorozwiązanie PZPR w styczniu 1990 roku.

Finansom Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu do tej pory nie poświęcono żadnej publikacji naukowej. Powstanie województwa opolskiego pociągnęło za sobą w czerwcu 1950 roku powołanie do życia KW PZPR w Opolu, który przez następne 40 lat był wiodącą siłą polityczną Śląska Opolskiego. Przejął dotychczasowe komitety powiatowe z Katowic i Wrocławia. Zdecydowana większość pracowników aparatu partyjnego organizującego KW PZPR została skierowana z Katowic do Opola.

¹ M. Żukowski, *Dokumentacja finansowa Komitetów Wojewódzkich PZPR na przykładzie gdańskiej organizacji partyjnej – Instrukcja do preliminarza budżetowego na 1950 roku*, „Kommunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2012, nr 1, s. 230.

² A. Bećka, J. Molesta, *Sprawozdanie z likwidacji majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Sopot – Warszawa 2001; D. Stola, *Finanse PZPR*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003; idem, *Złote lata PZPR: Finanse partii w dekadzie Gierka*, Warszawa 2008; idem, *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź” 2000, nr 3; M. Żukowski, *Dokumentacja finansowa...*; D. Stola, „Skrywana potęga”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do reformy finansów partyjnych w październiku 1950 roku*, „Zapiski Historyczne” 2012, nr 2.

Główną bazę archiwalną dla omawianej problematyki stanowią akta przechowywane w Archiwum Państwowym w Opolu – zespoły: Komitet Wojewódzki PZPR w Opolu (przede wszystkim: protokoły konferencji wojewódzkich, posiedzeń plenarnych, Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej i posiedzeń Egzekutywy KW, Sekretariatu KW; sygn. 1–673), Komitet Miejski PZPR w Opolu. Ponadto wykorzystano dokumenty Archiwum Akt Nowych – zespół KC PZPR.

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu własną działalność finansową rozpoczął 1 lipca 1950 roku. Wydatki związane z organizacją do 1 lipca pokrywane były przez KM PZPR w Opolu, KW PZPR w Katowicach, a w trzeciej dekadzie czerwca przez KW PZPR w Opolu ze środków pożyczonych z KW PZPR w Katowicach³. W roku kalendarzowym 1950 wydano 4 862 154,98 zł, co przy planowanym budżecie wynoszącym 5 302 205,00 zł, stanowiło niewielką kwotę. W dużej mierze było to efektem połowicznego wykorzystania środków zabezpieczonych na utrzymanie pojazdów zarówno w KW, jak i w komitetach powiatowych (wykorzystano zaledwie 319 508,41 zł z 724 305,00 zł)⁴.

Działalność finansowo-gospodarcza KW była oparta na preliminarzach budżetowych zatwierdzonych przez KC. Wojewódzka Komisja Rewizyjna współuczestniczyła każdorazowo w opiniowaniu rocznych wniosków preliminarzy budżetowych do KC oraz sporządzała do rocznych bilansów swoje sprawozdania oceniające działalność finansowo- materialną instancji wojewódzkiej⁵. Z założenia głównym źródłem finansowania PZPR miały być składki członkowskie i niemal przez cały okres jej istnienia rzeczywiście tak było (taryfy składek członkowskich w wybranych latach prezentują tabele 1 i 2)⁶.

³ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXIV-11, Sprawozdanie opisowo-analityczne z działalności finansowo-gospodarczej Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu za rok operacyjny 1950.

⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXIV-11, Rachunek wykonania preliminarza budżetowego za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1950 roku, k. 2–4.

⁵ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 165, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej KW PZPR w Opolu za okres od 14 II 1960 r. do 16 III 1962 r., k. 68.

⁶ Składki członkowskie w końcowym okresie rządów Władysława Gomułki oraz w latach 1979–1980 przekroczyły budżet PZPR. Z kolei w latach 1981–1982 oraz 1987–1989, ze względu na gwałtowny spadek wpływów z tytułu składek, nie udawało się skonstruować stabilnych budżetów. Katastrofalnie pod tym względem sytuacja wyglądała w końcowym okresie istnienia PZPR. W 1988 roku składki pokryły 12% wydatków całej partii, a w roku 1989 zaledwie 3%; D. Stola, *Finanse PZPR...*, s. 134.

Tabela 1. Taryfy składek partyjnych PZPR w 1965 roku

Kategoria	Stawka składki
Pensja do 600 zł	0,50 zł
Pensja od 601-2000 zł	1,0%
Pensja powyżej 4000 zł	1,5%
Chłopi	2-10 zł

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 968, List Wydziału Organizacyjnego KC PZPR do I sekretarza KW, KP (KM i KD) w sprawie zasad obliczania wysokości składek partyjnych, k. 706.

Tabela 2. Zasady obliczania wysokości składek partyjnych PZPR w 1975 roku

Kategoria	Wysokość składki	
Pracujący zawodowo, przy zarobkach netto w granicach:	1200-3000 zł	0,5%
	3001-6000 zł	1,0%
	6001-9000 zł	1,5%
	9001-12000 zł	2,0%
	powyżej 12000 zł	2,5%
Zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin, przy zarobkach miesięcznych do 1200 zł	2 zł	
Rolnicy i pracownicy rolniczych spółdzielni według dochodów	nie mniej niż 5 zł	
Emeryci i renciści – przy świadczeniach do 3000 zł	1 do 15 zł (deklaracja członka)	
Emeryci i renciści – przy świadczeniach powyżej 3000 zł	wg stopy procentowej dla pracujących zawodowo	
Osoby bez dochodów (studenci, uczniowie, niepracujący członkowie rodzin, żołnierze zasadniczej służby wojskowej)	1 zł	

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 972, Instrukcja Sekretariatu KC PZPR w sprawie wysokości i zasad obliczania składek partyjnych, k. 247–249.

Wzrost liczby członków partii w latach 1951–1956 oraz skuteczna ściągalność składek partyjnych utrzymywały budżet KW w dobrej kondycji. Przemiany polityczne roku 1956, a także weryfikacja przeprowadzona wśród członków PZPR sprawiła, iż ich liczba spadła z 43,6 tys. w 1956 roku do 30,3 tys. w 1958 roku. Przełożyło się to na sytuację finansową PZPR, która w tym okresie nie uchwałała budżetów. W okresie październik 1956 – luty 1957 zwolniono 70 pracowników politycznych KW. Redukcja aparatu była elementem reżimu oszczędnościowego⁷. Lata kolejne i systematyczna odbudowa liczebności przyniosła stabilizację finansów (tabela 3). Wypracowano nad-

⁷ Dodatni bilans finansowy „Trybuny Opolskiej” (organ prasowy KW PZPR w Opolu) dzięki redukcji etatów dziennikarskich z 47 do 29. Za: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 165, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej KW PZPR w Opolu za okres od 14 II 1960 r. do 16 III 1962 r., k. 73.

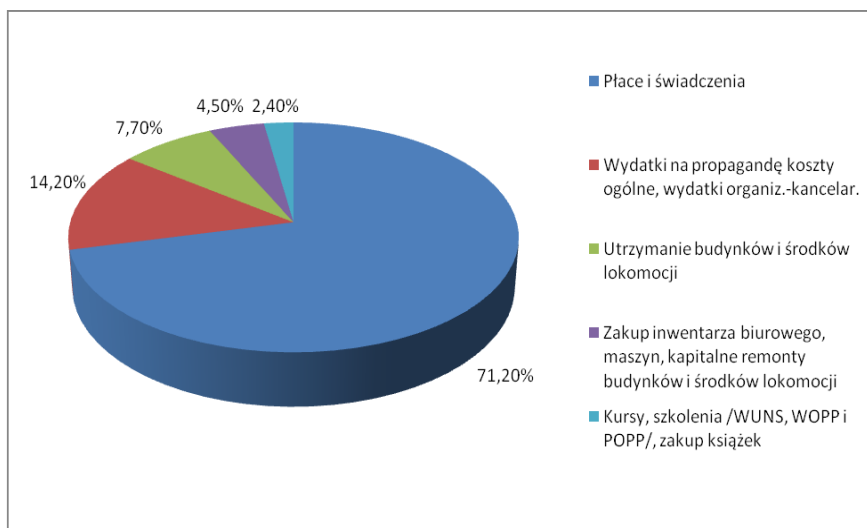
wyżki budżetowe: 1960 – 137 862 zł, 1961 – 695 419 zł. Procentowy rozkład wydatków w latach 1960–1961 obrazuje wykres 1. Widoczna poprawa nastąpiła także w opłacalności składek przez członków – 89,4%, POP – 87,4% (1960–1961), w 1956 roku odpowiednio 70,9% i 73,2%⁸.

Tabela 3. Budżet KW PZPR w Opolu w latach: 1956, 1960 i 1961

Rok	Zmiana wielkości budżetu 1956 =100%	Wykonanie budżetu
1956	100,0	101,2%
1960	91,5	94,7%
1961	97,8	94,6%

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 165, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej KW PZPR w Opolu za okres od 14 II 1960 r. do 16 III 1962 r., k. 68.

Wykres 1. Rozkład wydatków KW PZPR w Opolu w latach 1960–1961

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 165, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej KW PZPR w Opolu za okres od 14 II 1960 r. do 16 III 1962 r., k. 69.

Redukcja wydatków w większości zakresów działania KW PZPR w Opolu przebiegła skutecznie. Wyjątkiem była działalność zagraniczna opolskiej instancji partyjnej, na co wielokrotnie zwracano uwagę. Szczególnie duże przekroczenia występowały w kategorii obsługi delegacji zagranicznych. W 1962 roku koszty wyżywienia kilkakrotnie przekraczały stawki wyznaczono-

⁸ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 165, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej KW PZPR w Opolu za okres od 14 II 1960 r. do 16 III 1962 r., k. 72.

ne przez Wydział Organizacyjny i Ogólny KC zawarte w piśmie z dnia 5 czerwca 1962 roku (L.dz. Og/12/3/62)⁹.

Kolejnym okresem, kiedy wydatki KW PZPR w Opolu uległy znacznemu wzrostowi, były obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w 1966 roku. Szczególnie widoczne było to w przekroczeniu limitu kilometrów dla samochodów KW. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku diet i zwrotów kosztów podróży służbowych dla pracowników aparatu¹⁰. Końcówka lat sześćdziesiątych XX wieku była dla budżetu PZPR jednym z najbardziej korzystnych okresów. Składki członkowskie w ujęciu ogólnokrajowym przekraczały wydatki i to pomimo niewielkiej dynamiki wzrostu płac, które były podstawą do obliczania ich wysokości. Wysokość ówczesnych płac pracowników politycznych zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Tabela płac pracowników politycznych aparatu partyjnego komitetów wojewódzkich i podległych obowiązująca od dnia 1 maja 1967 roku

Lp.	Stanowisko pracy	Grupa zasereg.	Płaca miesięczna		Dodatek kwartalny
			zasadnicza brutto	dodatek specjalny	
1.	I sekretarz KW	I	3000	3400-4200	6000
2.	Sekretarz KW	II	2800	2600-3300	4500
3.	Przewodniczący WKKP				
	/nie występowała w KW/	III	-	-	-
4.	Kierownik wydziału KW	IV	2600	1650-2100	2400
5.	Z-ca przew. WKKP				
6.	Kierownik WOPP				
7.	I sekretarz KP, KM, KD I kat.				
8.	I sekretarz KP, KM, KD II kat.	V	2400	1400-1900	2000
9.	Z-ca kierownika wydz. KW	VI	2400	1400-1800	1500
10.	Z-ca kierownika wydz. KW ds. finansowych – gł. księgowy KW				
11.	Sekretarz KP, KM, KD I kat				
12.	I sekretarz KZ I kat				

⁹ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXIV-189, Sprawozdanie z kontroli finansowo-gospodarczej przeprowadzonej w miesiącu październiku 1967 roku przez rewidentów Biura Inspekcji Finansowo-Gospodarczej KC PZPR, k. 9.

¹⁰ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 340, Protokół z obrad Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu, odbytych 20 stycznia 1967 roku, k. 70.

Tabela 4. Tabela płac pracowników politycznych aparatu partyjnego komitetów wojewódzkich i podległych obowiązująca od dnia 1 maja 1967 roku cd.

Lp.	Stanowisko pracy	Grupa zaszereg.	Płaca miesięczna		Dodatek kwartalny
			zasadnicza brutto	dodatek specjalny	
13.	Kierownik WUML	VII	2200	1250- 1650	1500
14.	Z-ca kierownika WOPP				
15.	Starszy referent WKKP				
16.	Sekretarz KP, KM, KD II kat.				
17.	Starszy instruktor KW	VIII	2200	1100- 1450	1000
18.	Starszy instruktor – st. rewident KW				
19.	Instruktor KW	IX	2000	1100- 1350	1000
20.	Instruktor-rewident i starszy księgo- wy KW				
21.	Referent WKKP				
22.	Kierownik POPP I kat.				
23.	Kierownik wydz. KM, KD				
24.	Sekretarz KZ I kat.				
25.	I sekretarz KZ II kat.				
26.	St. instruktor KP, KM, KD I kat.	X	1800	1100- 1350	1000
27.	Kierownik POPP II kat.	XI	1800	1000- 1350	700
28.	Instruktor KP, KM, KD I kat.				
29.	Instruktor KP, KM, KD I kat. ds. gospodarki wewnątrzpart.				
30.	St. instruktor KP, KM, KD II kat.				
31.	I sekretarz Kom. Miast. I kat.				
32.	Instruktor KP, KM, KD II kat.	XII	1600	800-1100	700
33.	Instruktor KP, KM, KD II kat. ds. gosp. wewnątrzpart.				
34.	Referent KW				
35.	Sekretarz Kom. Miast. I kat.				
36.	I sekretarz Kom. Miast. II kat.	XIII	1500	600-900	700
37.	Sekretarz KZ II kat.				
38.	Instruktor KZ I kat.	XIV	1400	500-650	600
39.	Referent KP				

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 875, Tabela płac pracowników politycznych aparatu partyjnego komitetów wojewódzkich i podległych obowiązująca od dnia 1 maja 1967 r. k. 15.

Średnia pensja w PRL w 1967 roku wynosiła 2025 zł, tym samym możemy zauważyć, iż niemal wszystkie stanowiska pracowników politycznych miały atrakcyjne stawki wynagrodzeń. Należy przy tym pamiętać, iż poza środkami finansowymi, otrzymywanymi bezpośrednio w postaci wynagro-

dzenia, istotną kwestią były dodatkowe bonifikaty w postaci ułatwionego dostępu do mieszkań czy samochodów osobowych. Znacznie gorzej sytuowani byli pracownicy biurowi i techniczni aparatu partyjnego (tabela 5).

Tabela 5. Uposażenia miesięczne pracowników biurowych i technicznych aparatu partyjnego Komitetów Wojewódzkich i Komitetów Powiatowych /Miejskich, Dzielnicowych/ obowiązująca od dnia 1 maja 1967 roku

Grupa	Stanowisko	Szczebel	Uposażenie brutto
I	Sekretarka	A B C	2000 1800 1600
	Księgowy		
	Kasjer		
	Referent gospodarczy		
	Referent socjalny		
II	Kierownik biblioteki WOPP	A B	1700 1500
	Służby ochrony gmachu		
III	Bibliotekarz	A B C	1550 1350 1150
	Magazynier		
IV	Maszynistka	A B	1200 1050
	Magazynier		
V	Telefonistka		950
	Biuralistka		
	Powielaczowy		
VI	Dozorca		850
	Windziarz		
	Szatniarz		
VI	Sprzątaczką		850
	Goniec		

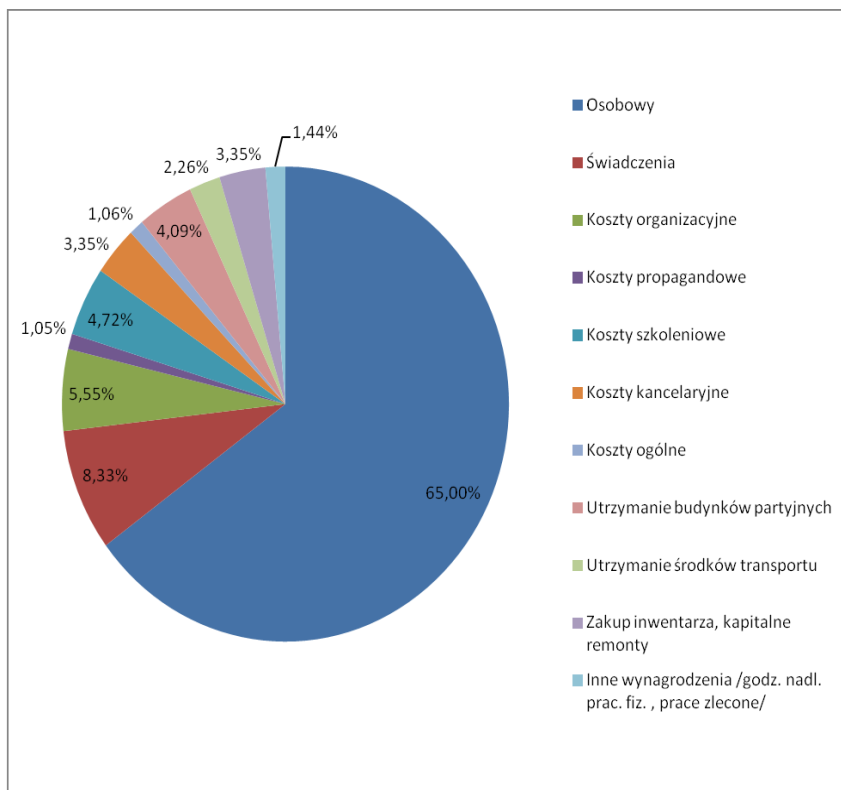
Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 875, Tabela uposażenia miesięczne pracowników biurowych i technicznych aparatu partyjnego Komitetów Wojewódzkich i Komitetów Powiatowych, /Miejskich, Dzielnicowych/ obowiązująca od dnia 1 maja 1967 r. k. 16.

Wzrost przyznanej dotacji centralnej w 1973 roku przełożył się na wysokość pensji pracowników aparatu partyjnego, a także zakres świadczeń dodatkowych. Środki wykorzystano także na rozbudowę infrastruktury powiatowych instancji partyjnych. Budynek komitetów powiatowych w Strzelcach Opolskich, Opolu, Prudniku i Raciborzu poddano gruntownym remontom, a także rozbudowano. Nowe sale konferencyjne przygotowane zostały m.in. dla POPP¹¹. W 1974 roku dokonano remontów kapitalnych kolejnych 4 budynków partyjnych (Grodków, Namysłów, Kluczbork, Krapkowice), a także wybudowano nowoczesny biurowiec KP PZPR w Koźlu. Największe trudności lokalowe posiadał KW PZPR w Opolu, którego budynek nie spełniał warun-

¹¹ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 176, Ogólna charakterystyka realizacji budżetu Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu za rok 1973, k. 3–5.

ków prawidłowej pracy aparatu partyjnego¹². Sytuację miał zmienić gmach budowany przy ul. Piastowskiej w Opolu, który ostatecznie został siedzibą Instytutu Śląskiego, Instytutu Historii i Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (obecnie Uniwersytetu Opolskiego).

Wykres 2. Rozkład wydatków KW PZPR w Opolu w 1979 roku

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 226, Wykorzystanie budżetu 1979 r., k. 34.

W 1980 roku w biuletynie KW PZPR w Opolu „Nasze Sprawy” wyjaśniono zasady, na których opierało się opłacanie działalności partii. Największy udział w finansowaniu miały składki członkowskie, które przekazywano do KC, natomiast KW otrzymywało dotacje z władz centralnych. Sugerowano, iż PZPR nie otrzymuje żadnych subwencji z państwa, jednak pośrednio takimi dochodami były zyski z wydawnictw, które dotowano ze środków publicznych¹³. W 1980 roku w 44 komitetach wojewódzkich składki partyjne nie pokrywały kosztów ich funkcjonowania. Jedynie w Warszawie, Katowii-

¹² APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 176, Notatka Prezydium Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej w sprawie oceny sprawozdania finansowego KW PZPR w Opolu za 1974 rok, k. 198.

¹³ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 3926, Jakimi środkami finansowymi dysponuje Komitet Wojewódzki PZPR i jak one powstają?, k. 36–38.

cach, Łodzi, Krakowie i Wrocławiu były wystarczające. Ogółem 51,8% całości wpływów pochodziło ze składek partyjnych. Ze względu na protesty społeczne, a także z racji oszczędnościowych, w 10 województwach wstrzymano prace przy wznoszeniu nowych budynków KW14. Udział składek w dochodach KW PZPR w Opolu osiągnął maksymalny poziom w 1980 roku. Ówczesny budżet opiewał na kwotę niemal 52,2 mln zł. Najwięcej pochłaniały płace zasadnicze pracowników aparatu partyjnego (34 957 186 zł), w tym pracowników politycznych (29 662 081 zł), administracyjno-technicznych (4 040 725 zł) i pracowników transportu (1 254 380 zł). Wysokość płac w aparacie partyjnym wedle sprawozdania WKR przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Wysokość pensji zasadniczej w aparacie partyjnym PZPR województwa opolskiego w 1980 roku według stanowisk

Stanowisko	Pensja zasadnicza
I Sekretarz KW	19 800
Sekretarz KW	14 900
Kierownik Wydz. KW	10000-108 000
Zastępca Kierownika Wydziału KW	8700-8900
I Sekretarz KM, KMG, KG, KZ	8730
Sekretarz KZ	7000-7200
Inspektor, St. inspektor KW	7200-7500
Sekretarz KM, KMG, KG	6300-7000
Inspektor KM	5800-6600
Referent w KW	4100

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 236, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej PZPR w Opolu za okres od 22 grudnia 1979 do 12 czerwca 1981 r., k. 48.

Średnia płaca pracownika politycznego w 1980 roku wynosiła 7657 zł, pracownika administracyjno-technicznego – 3459 zł, a pracownika transportu – 4978 zł. Wówczas średnia pensja w PRL wynosiła 6040 zł. Na dzień 31 grudnia 1980 roku w województwie opolskim zatrudnionych było łącznie 438 pracowników etatowych, w tym 292 pracowników politycznych, 64 pracowników biurowych, 82 pracowników fizycznych i technicznych. Pracownicy polityczni stanowili 2/3 ogółu zatrudnionych w aparacie partyjnym. W 1980 roku nastąpił 4-krotny wzrost zaległości w opłacaniu składek (z 95 tys. do 372 tys. zł)¹⁵.

W związku z sytuacją społeczno-gospodarczą w PRL w 1981 roku KW PZPR w Opolu został zobowiązany do ograniczenia wydatków o 13,8%, w tym

¹⁴ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 1471, Informacja w sprawie budżetu partii, k. 29–30.

¹⁵ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 226, Ogólna charakterystyka realizacji budżetu Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu za rok 1980, k. 42.

na koszty organizacyjne o 9,3%, szkoleniowe o 17,6%, kancelaryjne o 5,3%, ogólne o 9,2%, utrzymanie budynków partyjnych o 1,3%, środków transportu o 2,3% i na zakup inwentarza i kapitalne remonty o 1,8%¹⁶. Spadek liczby członków PZPR przełożył się na łączną kwotę uzyskaną ze składek partyjnych. W 1981 roku zrealizowano je jedynie w 83,0%¹⁷.

W 1984 roku subwencja stanowiła 98,8% łącznej sumy dochodów KW. Największą pozycją w wydatkach był osobowy fundusz płacy, który stanowił 59,6% całości¹⁸. W 1985 roku nastąpił znaczący wzrost wpływów ze składek, które opłaciło 96,4% stanu WOP. Jedynie trzy komitety gminne w Popielowie, Zębowicach i Skoroszycach nie przekroczyły 90%¹⁹. Mimo wysokiej świągalności składek, nie pokrywały one wydatków budżetowych. Poniżej dane z wybranych lat (tabela 7).

Tabela. 7. Udział składek członkowskich w sumie wydatków KW PZPR w Opolu w wybranych latach

Rok	Suma wydatków	Suma składek	Procentowo składki/wydatki
1975	36 654 737,30	28 639 134,50	78,1
1978	47 445 000,00	37 496 089,50	79,0
1979	50 280 117,19	42 245 060,00	84,0
1980	52 191 288,97	47 706 967,00	91,4
1981	62 476 284,00	26 407 779,00	42,3
1982	105 032 373,00	30 737 150,00	29,3
1983	132 999 606,00	41 915 772,00	31,5
1984	163 478 402,00	47 271 633,00	28,9
1985	214 238 769,00	61 480 881,00	28,7

Źródło: APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 182, Protokół z badania rocznego sprawozdania finansowego oraz bilansu za rok 1985 Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu, przeprowadzonego w dniach: 18, 19, 23, 24, 25, 27 i 28 stycznia 1986 r. przez Zespół Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej, k. 109.

W 1985 roku WKR skierowała wniosek do CKR w sprawie uproszczenia sprawozdań finansowych KW, które ich zdaniem były absurdalnie rozbudo-

¹⁶ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 236, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej PZPR w Opolu za okres od 22 grudnia 1979 do 12 czerwca 1981 r., k. 48–53.

¹⁷ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 201, Ogólna charakterystyka realizacji budżetu Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu za rok 1981, k. 11–15.

¹⁸ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 662, Zestawienie zbiorcze z wykonania preliminarza budżetowego, k. 29.

¹⁹ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 470, Informacja dotycząca opłacania składek partyjnych w 1985 roku oraz naliczenia składek dla członków i kandydatów na 1986 roku. Wykonanie naliczonych składek za I kwartał br.

wane i w żaden sposób nie przydatne w codziennej pracy²⁰. Ostatnie lata istnienia PZPR to systematyczny jej rozkład.

Budżet KW PZPR w Opolu, podobnie jak w innych instancjach partyjnych, opracowywany był tajnie. Wgląd do jego całości posiadali jedynie I sekretarz KW, kierownik Wydziału Ogólnego oraz starszy buchalter. Zbiorcze informacje dotyczące zarówno preliminarza, jak i bilansu prezentowano członkom Egzekutywy KW, którzy nie wnosili zastrzeżeń do przedstawianych treści, o ile nie występowały przekroczenia w poszczególnych kategoriach działalności PZPR w województwie opolskim. Mechanizm przepływu gotówki opierał się na przekazywaniu składek członkowskich do KC, z którego KW otrzymywały dotacje. Niemal zawsze prelimitowane fundusze były wystarczające (tabela 8). Ich wielkość w wybranych latach prezentuje tabela 9. Samo wydatkowanie opierało się na comiesięcznych transzach, które przekazywano podległym komitetom terenowym. W ten sposób dyscyplinowano pod względem finansowym jednostki podrzędne. Całość systemu finansowego PZPR opierała się, podobnie jak funkcjonowanie partii, na centralizmie demokratycznym, w którym nadrzędna jednostka decydowała o działaniach podrzędnej.

Tabela 8. Procent realizacji budżetu KW PZPR w Opolu w wybranych latach

Rok	Procent realizacji budżetu
1950	91,7%
1954	90,5%
1956	101,2%
1959	82,9%
1960	98,9%
1973	95,6%
1975	97,4%
1977	95,5%
1979	96,4%
1980	95,9%
1981	94,8%
1983	94,8%
1985	93,2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie akt zespołów KW PZPR w Opolu (APO) oraz KC PZPR (AAN).

²⁰ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 182, Protokół z badania rocznego sprawozdania finansowego oraz bilansu za rok 1985 Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu, przeprowadzonego w dniach: 18, 19, 23, 24, 25, 27 i 28 stycznia 1986 r. przez Zespół Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej, k. 111–112.

Tabela 9. Wielkość budżetu KW PZPR w Opolu w wybranych latach

Rok	Budżet wykonany
1950	4 862 154,98
1959	11 219 160,34
1960	12 359 438,61
1965	19 311 436,92
1967	24 902 363,76
1968	25 941 747,27
1969	27 323 339,75
1970	26 815 731,42
1971	26 155 065,26
1973	31 860 027,30
1974	38 055 636,28
1975	36 654 737,30
1976	38 762 298,64
1979	50 280 117,19
1980	52 191 288,97
1981	62 476 284,56
1982	105 032 373,00
1983	132 999 606,00
1984	163 478 402,00
1985	214 238 769,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie akt zespołów KW PZPR w Opolu (APO) oraz KC PZPR (AAN).

Problematyka finansów KW PZPR w Opolu to interesujące zagadnienie, które wpisuje się w badania zmierzające do kompleksowego poznania mechanizmów funkcjonowania PZPR. O wyjątkowości omawianych kwestii finansowych świadczy fakt, iż informacje o budżecie pojawiały się regularnie na przełomie każdego roku kalendarzowego w trakcie obrad Egzekutywy KW, jednak do rzadkości należały posiedzenia, w trakcie których tej tematyce poświęcano dużo miejsca. Z reguły ograniczano się do przyjęcia preliminarza, a także bilansu z wykonania budżetu. Podobnie jak i w wielu innych kwestiach, system sprawozdawczości partyjnej był niezwykle zbiurokratyzowany, a przy tym skrupulatny²¹. Bilanse zamknięcia przesyłane do KC

²¹ APO, KW PZPR w Opolu, sygn. 182, Protokół z badania rocznego sprawozdania finansowego oraz bilansu za rok 1985 Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Opolu, przeprowadzonego w dniach: 18, 19, 23, 24, 25, 27 i 28 stycznia 1986 r. przez Zespół Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej, k. 111–112.

pozwalają wnikliwie przyjrzeć się poszczególnym aspektom funkcjonowania instancji partyjnych na danym terenie.

Abstract

Finance Provincial Committee of the Polish United Workers' Party in Opole in the Years 1950–1990

The article by Marcin Sroka *Finance Provincial Committee of the Polish United Workers' Party in Opole in the Years 1950–1990*, presents activities of the PUWP. In the discussed period the institution decided not only about political life, but also controlled economy, personnel policy, influenced the educational system and work of social organizations, and also had an impact on upbringing and moulding of young generation attitudes. The subject of my research in thesis are issues related to the activities of the Provincial Committee of the Polish United Workers' Party in Opole. In archival research analyzed the many aspects of activity the PUWP in the voivodship Opole. One of the most important and interesting issue is the finance of the Communist Party. In this paper I would like to present changes that occurred in the acquisition and disbursement of funds, their structure, size and importance to the local power elites. Worth analysis are also sources of funding in this issue of the profitability of premiums party. The work contains information about interesting aspects of the PUWP as among others the scope and financing of international cooperation the Provincial Committee of PUWP. Article has been developed on the basis of archival material stored in the National Archive in Opole: the Provincial Committee of PUWP in Opole (No. 1-673), the Bureau of the Provincial Council in Opole and the City Committee of the PUWP in Opole. In addition, the base was used archival the Central Archives of Modern Records in Warsaw – The Central Committee of the Communist Party.

Key words: Opole, PUWP, communism, finances

Słowa kluczowe: Opole, PZPR, komunizm, finanse

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Akt Nowych – Zespół KC PZPR.

Archiwum Państwowe w Opolu – Zespół KW PZPR w Opolu.

Opracowania

Bećka A., Molesta J., *Sprawozdanie z likwidacji majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Sopot – Warszawa 2001.

- Magier D., *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białskopodlaskim w latach 1975–1990*, Siedlce 2012.
- Stola D., *Finanse PZPR*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003.
- Stola D., *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź” 2000, nr 3.
- Stola D., „*Skrywana potęga*”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do reformy finansów partyjnych w październiku 1950 roku*, „Zapiski Historyczne” 2012, nr 2.
- Stola D., *Złote lata PZPR: Finanse partii w dekadzie Gierka*, Warszawa 2008.
- Żukowski M., *Dokumentacja finansowa Komitetów Wojewódzkich PZPR na przykładzie gdańskiej organizacji partyjnej – Instrukcja do preliminarza budżetowego na 1950 roku*, „Kommunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2012, nr 1.